

สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

THE SYMBOLS IN ANCESTRAL SPIRIT WORSHIP AT BAN SING IN YASOTHON PROVINCE

อาธิป เมืองนาม / ARTHIP MUENGNAM

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF THAI, FACULTY OF HUMANITIES, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ / PANUPONG UDOMSILP

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF THAI, FACULTY OF HUMANITIES, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

Received: March 2, 2023

Revised: March 17, 2023

Accepted: March 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสัญลักษณ์และความหมายในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มนางเทียมและเจ้าจำนวน 6 คน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในเดือนเมษายน 2565 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาแล้วนำเสนอผลการศึกษาดังวิธีพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า ความหมายเชิงสัญลักษณ์มี 3 ด้าน ได้แก่ วัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์และพื้นที่สัญลักษณ์ ด้านวัตถุสัญลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงสถานภาพของอัญญาพ่อบุญย่า แสดงการปกป้องคุ้มครองและแสดงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ด้านพฤติกรรมสัญลักษณ์สื่อถึงความจงรักภักดี การปกป้องคุ้มครองและการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และด้านพื้นที่สัญลักษณ์ พื้นที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พื้นที่บนหอใน เป็นสัญลักษณ์ หอโองหรือห้องพระโรงของเจ้าเมืองล้านช้าง และพื้นที่ลานโล่งนอกหอในเป็นสัญลักษณ์ห้องพระโรงสำหรับข้าราชการที่เข้าเฝ้าเจ้านายในอดีต ความเชื่อและการรับรู้ของชาวบ้านสิงห์เชื่อว่าวิญญาณอัญญาพ่อบุญย่าเป็นบรรพบุรุษระดับเจ้านายเป็นผู้ก่อตั้งบ้านสิงห์

คำสำคัญ : สัญลักษณ์, พิธีกรรมเลี้ยงผี, บ้านสิงห์

Abstract

The purpose of this research was to study the symbols and meaning in Ancestral spirit worship at Ban Sing, Sing Subdistrict, Muang Yasothon District, Yasothon Province. The researcher collected field data by interviewing and observing participants in April 2022. Study information from documents and research on study areas and beliefs, Ancestral spirit worship. Collect field data using qualitative research methods from interviews with a group of 6 Medium and Jums and from participatory observation in April

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญาพนธ์เรื่อง การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2022, analyzed data using folklore methods and presented the results of the study with analytical methods. The results of the study revealed 3 symbols as follows, symbolic objects, symbolic behavior, and symbolic area. In regard to symbolic objects, it is a symbol showing the status of Anya Por Tao who is the old father, the symbolic objects acting for protecting and the symbolic objects representing abundance of the community. Symbolic behavior conveys the protection of loyalty and elimination of evils. Symbolic area, the area of performing Ancestral spirit worship, is spaced on the Hor Noi, it called Hor Hong or the hall room of the rulers in Lan Chang Era. The open courtyard area outside the inner hall acts as a symbol of the royal hall for former lords used for servants when visiting them. Sing villagers believed and perceived that the spirit of Anya Por Tao is the old father, who was the ancestor of the founder of Ban Sing.

Keyword : Symbols, Ancestral spirit worship, Ban Sing

ที่มาและความสำคัญของวิจัย

พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง โยธธร จังหวัดโยธธร เป็นพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ประจำปีของชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นวิถีปฏิบัติในฮิตสิบสองคองสิบสี่ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยล้านช้าง ชาวอีสานถือว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษมีความสำคัญอย่างยิ่งตามความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษหรือ เจ้าเมือง สิ้นชีวิตไปแล้ว ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจะยังคงคอยดูแล ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจึงเคารพนับถือและยกย่องวิญญาณของบรรพบุรุษเหล่านั้นเป็นมเหศักดิ์ หรือ มเหศักดิ์ หลักบ้านหลักเมือง เรียกกันว่า อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าน้อย

คำว่า “อัญญา” หรือ อาชญา, อัญญาสี่ เป็นภาษาลาวมีความหมายถึง เจ้านาย เจ้าชีวิต เป็นระบบการปกครองสมัยอาณาจักรล้านช้าง เมื่อเปรียบเทียบกับตำแหน่งของขุนนางคำว่า อัญญา เป็นตำแหน่งระดับเจ้าเมือง ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดที่จะให้คุณและโทษแก่ใครในสถานใดก็ได้ (ธวัช ปุณโณทก, 2542: 5209 - 5212) ปัจจุบันเรียกเพียงว่า “อัญญาพ่อเฒ่า”

การจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์ จัดขึ้นปีละหนึ่งครั้งในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงลง” หรือการเลี้ยงก่อนฤดูปลูกข้าว (ลงนา) ช่วงต้นฤดูฝนเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชผลอุดมสมบูรณ์ดี ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นจารีตที่ต้องประเพณีปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านเชื่อว่าหากมีได้ทำพิธีกรรมเลี้ยงผีจะทำให้เกิด

ภัยพิบัติแก่ชุมชนได้ เมื่อถึงช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม จะมีผู้บอกกล่าวให้ประชาชนมาร่วมพิธีเรียกว่า “เฒ่าจ๋า” และมี “ร่างทรง” หรือ “นางเทียม” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม โดยจะทำที่หอผีประจำหมู่บ้าน (เดิมเชื่อว่าเคยเป็นที่อยู่ของเจ้านาย เชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา เรียกว่า หอโฮง ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน) ซึ่งมีการจัดเตรียมเครื่องเช่นและตกแต่งสถานที่ไว้ ชาวบ้านจะมาร่วมในพิธีเวลาประมาณ 16:00 น. จนถึงเวลาประมาณ 18:00 น. เป็นอันสิ้นสุดพิธี

การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดโยธธร ผู้วิจัยจะศึกษาตั้งแต่วิธีการจัดพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ และพฤติกรรมต่าง ๆ ว่ามีความหมายและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านสิงห์ จังหวัดโยธธรอย่างไร ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) เป็นกรอบแนวคิดหลัก วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้อธิบายว่า การศึกษาพิธีกรรมเป็นการศึกษากระบวนการของพิธีกรรมว่าพิธีกรรมนั้นสื่อความหมายและมีความสำคัญต่อสังคมนั้น ๆ อย่างไร โดยจำเป็นต้องศึกษาจากองค์ประกอบต่อไปนี้คือ 1) สัญลักษณ์ 2) ลำดับของการกระทำหรือพฤติกรรม 3) กฎเกณฑ์ที่อยู่เบื้องหลังการกระทำนั้น 4) ประเภทของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และ 5) รูปแบบของการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม (Turner, 1967 อ้างใน สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, 2541: 9) โดยยังกล่าวอีกว่าความสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่เรื่องของสัญลักษณ์ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่เล็กที่สุดของพิธีกรรม ซึ่งคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะพิเศษของพฤติกรรมคนในสังคมนั้น และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของโครงสร้างทางบริบทพิธีกรรม (Turner, 1967: 19 อ้างใน สุรัชย์ ชินบุตร, 2553 : 192) ทั้งนี้ วิกเตอร์

เทอร์เนอร์ ได้เลือกทำความเข้าใจสังคมมองผ่านพิธีกรรม เพราะเห็นว่าพิธีกรรมแต่ละประเภทเป็นกระบวนการที่มีแบบแผนหน่วยของพิธีกรรม คือ การรวมกันเข้าของสัญลักษณ์และชุดของพฤติกรรมสัญลักษณ์ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นระบบของความหมายและต้องมีการเปรียบเทียบกับส่วนต่าง ๆ ของระบบทั้งหมด ซึ่งต้องพิจารณาถึงความหมายที่เห็นได้อย่างชัดเจนกับความหมายที่เห็นอยู่ภายใน รวมทั้งการวิเคราะห์แง่มุมทางสังคมที่เกี่ยวพันกันในฐานะที่เราเป็นนักมานุษยวิทยา (Turner, 1967 : 45 – 46 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539 : 14)

วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้ยกตัวอย่างการศึกษาพิธีกรรมของชาวเด็มบู (Ndembu) มีกระบวนการทางสัญลักษณ์ในพิธีกรรมคือ การทำให้ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึก สามารถเห็นจริง ได้ยืนยันจริงและจับต้องได้ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีคุณสมบัติที่มีหลายอย่าง (Polysemy or Multi-Vocality) สัญลักษณ์ตัวเดียวอาจใช้แทนสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่ง สัญลักษณ์หลัก (Dominant Symbol) เป็นตัวครอบครองความหมายหลายอย่างที่เป็นกุญแจสำคัญทางวัฒนธรรม เขาได้ยกตัวอย่าง ต้นน้ำนม (Milk Tree) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรมของ ชาวเด็มบู โดยศึกษาสัญลักษณ์ต้นน้ำนมของชาวเด็มบู เทอร์เนอร์เชื่อว่า ยางสีขาวนี้เป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน มีความหมายหลายอย่าง เช่น ต้นน้ำนมเป็นสัญลักษณ์ของหน้าอก เต้านม ความบริสุทธิ์ ผู้หญิง การดูแล ฯลฯ มีความหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแม่กับลูกและความสำคัญของระบบมาตริไลน์ (Matriliney) ในสังคมของชาวเด็มบู ดังตัวอย่าง เทอร์เนอร์พยายามชี้ให้เห็นว่า สัญลักษณ์แสดงออกถึงความรู้สึกและอารมณ์ มีหน้าที่ในด้านการสำนึก ปลดปล่อยอารมณ์ และแสดงออกตามความต้องการ (Turner, 1965 : 49 – 52 อ้างใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2551 : 81 - 82)

การศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่คอยปกป้องคุ้มครองสามารถให้คุณแก่ผู้ที่เคารพและให้โทษแก่ผู้กระทำความผิดได้เช่นกัน นอกจากนี้พิธีกรรมเลี้ยงผียังมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสิงห์ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เครื่องเช่นไหวในพิธีกรรมจึงสื่อความหมายและสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของพิธีกรรม โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ความอุดม

สมบูรณ์ และการปิดเป่ากษัตริย์ให้แก่ลูกหลานและชุมชน อีกทั้งยังเป็นการถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองอันเป็นแบบแผนที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ การจัดพื้นที่ในพิธีกรรม เครื่องเช่น พิธีกรรมการแสดงออกของนางเทียมและผู้มาร่วมในพิธีกรรมล้วนสะท้อนให้เห็นความเชื่อดั้งเดิมที่ส่งผลต่อจิตใจของคนในชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงโลกทัศน์ในด้านต่าง ๆ ที่แฝงความหมายเชิงวัฒนธรรมหลากหลายที่เป็นนัยยะสำคัญอย่างน่าสนใจจะศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสัญลักษณ์และความหมายในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

วิธีการดำเนินวิจัย

- ในบทความนี้ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้
1. ศึกษาและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาและความเชื่อพิธีกรรมการเลี้ยงผี
 2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มนางเทียมจำนวน 5 คน และเจ้าอีก 1 คน รวมทั้งหมด 6 คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา โดยนำข้อมูลมาจัดระบบเพื่อศึกษาองค์ประกอบขั้นตอน และวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
 4. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์
 5. สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ในระหว่างวันที่ 13 - 14 เมษายน 2565 โดยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและสัมภาษณ์กลุ่มนางเทียมจำนวน 5 คน และเจ้าอีก 1 คน รวมทั้งหมด 6 คน พร้อมทั้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแต่ดั้งเดิมที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ได้เก็บรวบรวมข้อมูลองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี เพื่อนำมาศึกษาสัญลักษณ์และความหมายในพิธีกรรมเลี้ยงผีตามแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) มีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงผี

พิธีกรรมเลี้ยงผีในชุมชนบ้านสิงห์ (สิงห์โคก) ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชุมชน การจัดเตรียมสิ่งของหรือการประกอบพิธีกรรมต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ผีบรรพบุรุษเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องปฏิบัติตามข้อปฏิบัติของพิธีกรรม มีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบถ้วนเพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น ดังนี้

- 1.1 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี
- 1.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี
- 1.3 เครื่องบูชาและเซ่นไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

1.1 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

ผู้ที่มาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นคนภายในชุมชนบ้านสิงห์ ส่วนมากเป็นบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ และอัญญาพ่อเฒ่าน้อย แต่ละคนมีหน้าที่ในพิธีกรรมแตกต่างกัน โดยมีนางเทียมของผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีทั้งหมด 5 คน และจ้ำ จำนวน 1 คน ดังนี้

1.1.1 นางเทียม

นางเทียมเจ้าพ่อหรืออัญญาพ่อ

เฒ่า นางเทียมของบ้านสิงห์เดิมมีจำนวน 6 คน แต่ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว 1 คน จึงเหลือ 5 คน และยังไม่มีการคัดเลือกผู้ที่รับหน้าที่แทน อัญญาพ่อเฒ่าทั้งหอนในและหอนอกที่เข้าร่วมนางเทียม ได้แก่ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อขุนหาญ อัญญาพ่อเฒ่าหอนอก (ปู่พระยาปากเข็ด) ขุนพลรามราชเดชและขุนราชโกษาในย นางเทียมจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างอัญญาพ่อเฒ่าและลูกหลาน ได้แก่

นางประยูร ชูรัตน์ หรือ เทียมยูร อายุ 82 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อขุนหาญหรืออัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ ซึ่งเป็นผีมหัศจรรย์หลักบ้าน มีหอในโฮง หรือหอใน ที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านและมีหอตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของเทียมยูรด้วย

นางลำไพ พุสวัตต์ หรือ เทียมป้อ อายุ 68 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าเหมือนกับผีบรรพบุรุษคนอื่น ๆ มีหอผีตั้งอยู่ที่กลางหมู่บ้านเรียกว่าหอใน

นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ หรือ เทียมเปลี่ยน อายุ 71 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าน้อยหอนอก (ปู่พระยาปากเข็ด) หอผีตั้งอยู่นอกหมู่บ้านจึงเรียกว่า หอนอก

นางสุธีรา ไชยปัญญา หรือ เทียมตึก อายุ 59 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่ามีหอผีประจำตั้งอยู่ที่กลางหมู่บ้านเรียกว่า หอใน

นางบัวกัน ไสลบาท หรือ เทียมปุง อายุ 57 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าขุนราชโกษาในย ซึ่งได้ตั้งหอเล็กไว้ที่บริเวณหน้าบ้านตน แต่เวลาทำพิธีกรรมเลี้ยงผีก็จะไปรวมกับนางเทียมคนอื่น ๆ ที่หอใน

นางเทียมแขกบริวาร เป็นนางเทียมแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าที่พำนักอยู่สถานที่ต่าง ๆ มารวมในพิธี ซึ่งเป็นนางเทียมจากหมู่บ้านใกล้เคียง จำนวนนางเทียมที่มาร่วมในพิธีแต่ละปีไม่แน่นอน ในบางปีมีจำนวน 3 คน บางปีมีจำนวน 5 คน ขึ้นอยู่กับแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าจะมาร่วมในแต่ละปี

1.1.2 จ้ำ

จ้ำในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีทั้งเพศชายและเพศหญิง จ้ำแต่ละคนมีตำแหน่งหรือสถานภาพต่างกัน มีจ้ำใหญ่เป็นจ้ำหลักในพิธี ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างอัญญาพ่อเฒ่ากับชาวบ้าน แจ้งวันเวลาการทำพิธีและบอกกล่าวชาวบ้านในการจัดเตรียมพิธีกรรมเลี้ยงผี อำนวยความสะดวกแก่นางเทียม รวมถึงเตรียมสถานที่และเครื่องเซ่นในการประกอบพิธี จ้ำในพิธี คือ นายไสว ชูรัตน์ หรือ จ้ำไสว อายุ 62 ปี

องค์ประกอบด้านบุคคลทั้งนางเทียมและจ้ำต่างก็นับถืออัญญาพ่อเฒ่าอันเป็นผีบรรพบุรุษที่เป็นเชื้อสายของเจ้าพระวอ เจ้าพระตาตามที่บรรพบุรุษนับถือกันสืบมาตามความเชื่อของกลุ่มชน ผีอัญญาพ่อเฒ่าเปรียบเสมือนผู้อาวุโสของชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและศรัทธาเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือนางเทียม ซึ่งเป็นตัวแทนของอัญญาพ่อเฒ่าเช่นกัน ทำให้เห็นระบบโครงสร้างทางสังคม ทั้งนางเทียมและจ้ำก็ยังคงดำรงตนอยู่ภายในกรอบของระบบอาวุโส

1.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจะใช้พื้นที่บริเวณหอในของอัญญาพ้อเผ่าใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้านเป็นสถานที่จัดทำพิธี เนื่องจากบริเวณหอในเคยเป็นที่อยู่ของเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา เรียกว่าหอโอง ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน การประกอบพิธีกรรมจัดขึ้นในช่วงบ่าย โดยใช้พื้นที่หอในในการทำพิธีตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี

1.3 เครื่องบูชาและเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจะต้องเตรียมพื้นที่ก่อนวันงานโดยมีนางประหยัด สุวรรณเพชร เป็นนางกำนัลรับใช้ที่ได้รับคัดเลือกจากอัญญาพ้อเผ่าให้จัดเตรียมสถานที่และเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ในช่วงเช้าของวันทำพิธีโดยจะมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับอนุญาตจาก นางประหยัดมาช่วยกันตกแต่งสถานที่และยังมีการประดับตกแต่งเครื่องทรงรูปปั้นของอัญญาพ้อเผ่า ในส่วนเครื่องเซ่นไหว้ชาวบ้านบางส่วนจะช่วยกันทำเครื่องเซ่น เมื่อทำเสร็จจะนำไปให้นางประหยัดจัดแจงใส่สำหรับที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีได้อย่างถูกต้องและเป็นไปตามความต้องการของผี

นอกจากนี้ยังต้องเตรียมเครื่องบูชาหรือขันคาย ไว้ให้นางเทียมใช้ในพิธีกรรม จำจะรู้ขั้นตอนและรู้ว่าจะใช้สิ่งของอะไรบ้าง จึงต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ไว้ให้ครบถ้วน เครื่องบูชาและเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีดังนี้

1.3.1 บายศรีและขันคาย

บายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นบายศรีปากชามชั้นเดียว จำนวน 9 พาน ฐานบายศรีประดับ

ภาพที่ 1 บายศรีปากชามในพิธีกรรม
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม, 2565

ด้วยดอกดาวเรือง ยอดบายศรีและปักบายศรีมีดอกพุดประดับไว้เป็นเครื่องบูชา บายศรีนำมาประดับตกแต่งบริเวณภายในหอในและบางส่วนจัดเป็นเครื่องบูชาของอัญญาพ้อเผ่า

การแต่งขันคาย ขันคายเป็นเครื่องบูชาอัญญาพ้อเผ่าให้มาเข้าสิงร่างนางเทียมจะวางรวมกับเครื่องเซ่นของควาของหวานของอัญญาพ้อเผ่าแต่ละองค์ จำจะต้องเตรียมกรวยดอกพุด 1 กรวย พวงมาลัยดอกดาวเรือง 1 พวง บุหรี่ 3 มวน หมาก 2 ซีก แก่นคูณ 3 ชิ้น และผ้าแพรรองขันคาย 2 ผืน วางพับไว้บนขันคาย จำจะแต่งขันคายทั้งหมด 5 สำหรับ ตามจำนวนนางเทียมของอัญญาพ้อเผ่า ชาวบ้านเรียกว่า “คายจำ” ในพิธีจำจะคอยดูแลนางเทียมของอัญญาพ้อเผ่าและมอบขันคายให้นางเทียมเพื่อเป็นเครื่องอัญญาพ้อเผ่าให้มาทรงร่างนางเทียมในพิธี

1.3.2 เครื่องเซ่นไหว้ประเภทของควา

เครื่องเซ่นประเภทของควาที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีจำนวนทั้งหมด 14 สำหรับ โดยแบ่งสำหรับของควาเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 สำหรับของอัญญาพ้อเผ่าจำนวน 5 สำหรับ และชุดที่ 2 สำหรับของแขกบริวารของอัญญาพ้อเผ่าจำนวน 9 สำหรับ เนื่องจากการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีตั้งแต่อดีตมีการจัดเตรียมสำหรับของแขกบริวารของอัญญาพ้อเผ่าจำนวน 9 สำหรับ ปัจจุบันอาจมีจำนวนสมาชิกแขกบริวารของอัญญาพ้อเผ่าเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังยึดถือตามแนวปฏิบัติดั้งเดิม จึงจัดเตรียมสำหรับอาหารควาไว้ 9 สำหรับเช่นเดิม การจัดสำหรับของควาทั้ง 2 ชุดนั้นจะต้องจัดเตรียมเหมือนกัน โดยเป็นอาหารควาจำพวกเนื้อควาย ไก่ย่าง เป็นส่วนประกอบหลักสำคัญของเครื่องเซ่นไหว้ซึ่งจะขาดไม่ได้ก่อนวันทำพิธีกรรมจำจะบอกกล่าวให้ชาวบ้านจัดเตรียม

ภาพที่ 2 ขันคาย
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม, 2565

เครื่องเช่นไหว้ไว้ เพื่อจะนำมาใช้ประกอบอาหารในช่วงเช้าของวันทำพิธี อาหารแต่ละอย่างห้ามชิมโดยเด็ดขาดซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติที่ยึดถือสืบกันมา โดยมีดังต่อไปนี้

เนื้อควาย เนื้อควายนำมาประกอบอาหารเป็นเครื่องเช่นไหว้ประเภทของควาในสำหรับทั้ง 14 สำหรับ ได้แก่ เนื้อจู้ ต้มเนื้อ (ลาบขาว) ลาบเนื้อ (ลาบแดง) และเพิ่มแจ่วในภายหลัง แต่ละอย่างจัดใส่ในสำหรับให้เหมือนกันทุกสำหรับห้ามชิมโดยเด็ดขาด

ไก่อ่าง ชาวบ้านย่างไก่ทั้งตัวโดยแยกเครื่องในออกมาทำให้สุกต่างหาก จากนั้นจึงค่อยนำไก่ที่ย่างและเครื่องในที่สุกแล้วจัดใส่สำหรับเดียวกันสำหรับละ 1 ตัว จนครบทั้ง 14 สำหรับ ตามจำนวนของอัญญาพ่อเฒ่าและบริวารที่มาร่วมในพิธี

1.3.3 เครื่องเช่นไหว้ประเภทของหวาน

เครื่องเช่นไหว้ประเภทของหวานในพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นจำพวกผลไม้ตามฤดูกาล จำและชาวบ้านจัดเตรียมไว้ทั้งหมด 14 สำหรับ โดยจัดแบ่งเป็น 2 ชุด ได้แก่ ชุดที่ 1 สำหรับของหวานชุดใหญ่ของอัญญาพ่อเฒ่า จำนวน 5 สำหรับ จะจัดสำหรับแยกใส่เฉพาะของหวานเท่านั้น ส่วนชุดที่ 2 สำหรับของหวานชุดเล็กสำหรับแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่า จำนวน 9 สำหรับ ของหวานชุดเล็กนี้จะจัดใส่จานวางรวมกับอาหารควาในสำหรับเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

สำหรับชุดที่ 1 จำเป็นผู้จัดเตรียมสำหรับของหวานชุดใหญ่ของอัญญาพ่อเฒ่า จำนวน 5 สำหรับ ตามจำนวนนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า แต่ละสำหรับประกอบด้วย ก๊วย 1 หวี สับปะรด 1 ลูก ภายหลังเพิ่มผลไม้ชนิดอื่น ๆ ในสำหรับ ได้แก่ สาลี่ 2 ลูก ส้ม 2 ลูก นอกจาก

ภาพที่ 3 สำหรับเครื่องเช่นประเภทของควา
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม, 2565

นี้ยังมีเหล่าชาวไม่จำกัดจำนวนเตรียมไว้ต่างหากซึ่งจะขาดไม่ได้ในพิธีกรรม

สำหรับชุดที่ 2 สำหรับของหวานชุด

เล็กสำหรับแขกบริวารอัญญาพ่อเฒ่า โดยจัดตามจำนวนแขกบริวารที่มาร่วมในพิธีกรรม ในอดีตเคยจัดสำหรับของหวานไว้ 9 สำหรับ จึงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน ชาวบ้านจะจัดเตรียมสำหรับของหวานชุดนี้ใส่จานแล้ววางรวมกับอาหารควาเป็นสำหรับเดียวกัน โดยจำจะคอยให้คำแนะนำในการจัดเตรียมสำหรับของหวานอย่างเคร่งครัด ในสำหรับของหวานมีผลไม้เป็นเครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ อยู่ 2 ชนิด คือ ก๊วยและมะพร้าว การทำเครื่องเช่นไหว้ทั้งของควาและของหวาน จำและชาวบ้านจะต้องจัดเตรียมให้ครบถ้วนและยึดถือปฏิบัติทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด เพื่อให้พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษสำเร็จอย่างสมบูรณ์และทำให้เป็นที่พึงพอใจแก่อัญญาพ่อเฒ่า

2. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

พิธีกรรมเลี้ยงผีเริ่มทำพิธีกรรมในช่วงบ่ายเวลาประมาณ 16:00 น. ไปจนถึงสิ้นสุดพิธีกรรมเวลาประมาณ 18:00 น. ในช่วงเช้าจะเป็น การจัดเตรียมสถานที่ การแจ้งข่าวและส่งสัญญาณ การเสียเคราะห์ และการเข้าทรง ซึ่งนางเทียม จำ ลูกศิษย์และชาวบ้านมาช่วยกันจัดเตรียมขั้นตอนเหล่านี้อย่างเคร่งครัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 เตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีกรรมจัดขึ้นที่หอในและหอนอก ซึ่งหอในจะใช้เป็นสถานที่หลักในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี การจัดเตรียมสถานที่จะต้องทำล่วงหน้าก่อน 1 วัน โดยจำจะจุดธูป 1 ดอกเพื่อบอกกล่าวแก่อัญญาพ่อเฒ่าให้ทราบเสียก่อน หอในและหอนอกจะมีการทำความสะอาดและตรวจสอบความเรียบร้อยของสถานที่ ช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรมหอในจะมีการประดับตกแต่งสถานที่ด้วยดอกไม้ รูปปั้นของอัญญาพ่อเฒ่าจะประดับตกแต่งด้วยเครื่องทรงชุดนักรบโบราณ โดยจะมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับอนุญาตจากนางประหยัดซึ่งเป็นนางกำนัลรับใช้ของอัญญาพ่อเฒ่ามาช่วยจัดเตรียมสถานที่ บนเสาศาลาจะแขวนม้าก้านกล้วยที่มีกระดิ่งทำมาจากเปลือกหอยผูกด้วยเชือกสีแดง และหัวของควายที่เป็นเครื่องเช่นไหว้ นำมาแขวนประดับไว้ จากนั้นจัดลำดับตำแหน่งที่นั่งนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าตามสถานภาพ โดยเรียงลำดับตั้งแต่ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าน้อย อัญญาพ่อเฒ่าอีกองค์ และแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่า

2.2 การแจ่งข้าวและส่งสัญญาณ ในช่วงเช้าของวันทำพิธี ชาวบ้านที่รับอาสาจำนวน 4 คน เดินตีกองฟั้งฮาดและกลอนตุ้มเป็นการส่งสัญญาณรอบหมู่บ้านเพื่อบอกกล่าวให้ชาวบ้าน ทเวดา ผีอัญญาพ่อเฒ่าและแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่า ได้ทราบว่าจะมีพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีในวันนี้

2.3 การเสียมเคราะห์ในช่วงเช้าชาวบ้านแต่ละครอบครัว จะทำกระทงสามเหลี่ยมจากกาบของต้นกล้วยครอบครัวละ 1 กระทง ในกระทงสามเหลี่ยมประกอบไปด้วย กาบกล้วยที่แกะเป็นรูปร่างคนแทนสมาชิกในครอบครัว เสียมในกระทงตามจำนวนคนในครอบครัว ข้าวเหนียวปั้นตามจำนวนของสมาชิกในครอบครัว อาหารคาวจำพวกปลาแห้ง ปลาร้า และของหวานจำพวกผลไม้ เช่น ส้ม ข้าวโพดมะยม นอกจากนี้ยังมีพลุ 1 มวน แก่นคูณ 1 คู่ และยาเส้นมัดรวมกัน เทียน 1 ดอก และดอกไม้จำพวกดอกดาวเรือง บางครอบครัวใช้ดอกพุทธรักษา 1 คู่ ตัดเส้นผมและเล็บมือเล็บเท้าของสมาชิกครอบครัวลงในกระทง แต่ละด้านของกระทงสามเหลี่ยมมีการเจาะรูเพื่อผูกสายหัว

เมื่อใส่องค์ประกอบครบแล้ว ชาวบ้านจะหิ้วกระทงสามเหลี่ยมไปทิ้งนอกหมู่บ้านบริเวณป่าละเมาะท้ายหมู่บ้านซึ่งเป็น ป่าช้าเก่า บางก็ทิ้งริมทางท้ายหมู่บ้านหรือริมหนองน้ำ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อนำกระทงไปทิ้งแล้ว ห้ามหันกลับไปมองกระทงให้รีบกลับทันที เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้เคราะห์ที่ทิ้งไปแล้วจะตามกลับมาด้วย การเสียมเคราะห์ของชาวบ้านสิ่งเป็นการบอกกล่าวผีให้มารับเอาเครื่องเช่นไหวบูชา ให้มารับเอาเคราะห์ไปด้วยให้หายป่วยไข้ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ชาวบ้านสิ่งจะทำในช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผี เพราะถือเป็นวันที่ผีมาร่วมพิธีกรรมจำนวนมาก

ภาพที่ 4 กระทงสามเหลี่ยม
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม, 2565

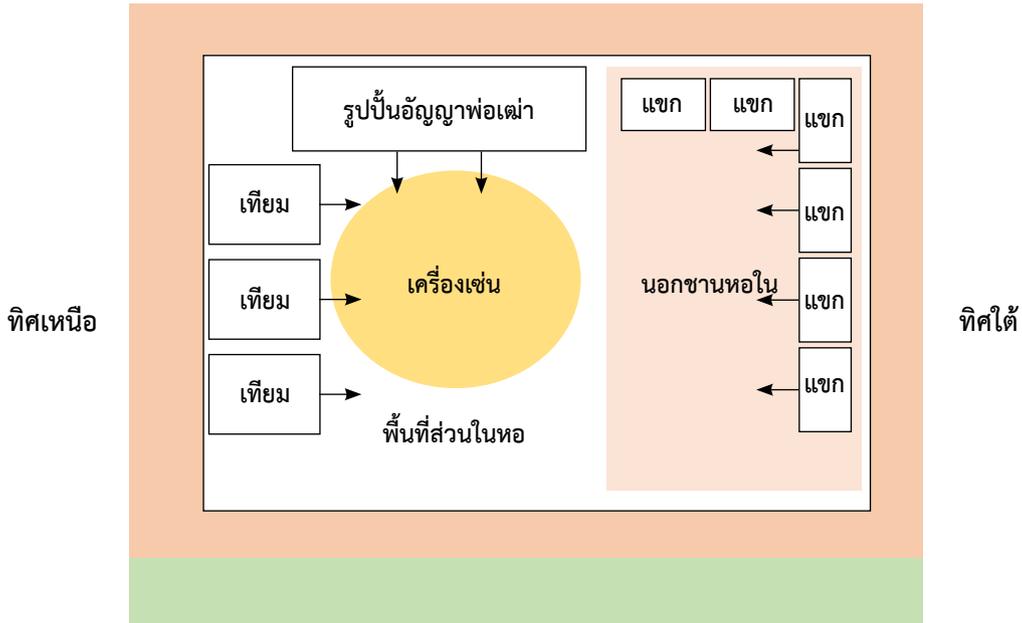
2.4 การเข้าทรง นางเทียมจะแต่งเครื่องทรงชุดนักรบสมัยโบราณและใช้ขัน 5 ชั้น 8 อัญเชิญวิญญาณอัญญาพ่อเฒ่าให้มาประทับร่าง นางเทียมบางคนไม่ต้องทำพิธีอัญเชิญอัญญาพ่อเฒ่าจะลงประทับร่างเอง เมื่ออัญญาพ่อเฒ่าทรงร่างนางเทียมแล้ว ลูกศิษย์และชาวบ้านที่รอรับอัญญาพ่อเฒ่าที่บ้านของนางเทียมก็จะแห่ขบวนกลองยาวพานางเทียมแต่ละคนไปยังสถานที่ปะรำพิธี

การทำพิธีกรรมเลี้ยงผีจะเริ่มเวลาประมาณ 16:00 น. ที่หอในกลางหมู่บ้าน ลำดับขั้นตอนในการทำพิธีกรรม มีนางเทียมและเจ้าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้ดำเนินไปตามรูปแบบพิธีดั้งเดิม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่จะมาที่หอในก่อน และคอยต้อนรับนางเทียมของอัญญาพ่อและนางเทียมแขกบริวารคนอื่น ๆ จนครบ

2. ตำแหน่งการนั่งของนางเทียม โดยจะเรียงลำดับตามตำแหน่งความสำคัญของผู้มาเทียม ได้แก่ เทียมมยุร นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ เทียมตึกนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า และเทียมป้อนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า นั่งอยู่ทางด้านทิศเหนือหันหน้าไปทางทิศใต้ ส่วนเทียมปุงและเทียมเปลี่ยนเดินทางมาในลักษณะร่วมพิธีกรรมเท่านั้น เนื่องจากเทียมปุงเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าอีกองค์ได้มีการสร้างหอผีไว้ที่หน้าบ้านของตนต่างหากจึงไม่มีการจัดตำแหน่งที่นั่งบนสถานที่ประกอบพิธีกรรม ส่วนเทียมเปลี่ยนนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าน้อย หอนอก หอของอัญญาพ่อเฒ่าน้อยอยู่ที่หอนอก จึงไม่มีการจัดตำแหน่งที่นั่งให้เช่นเดียวกัน แต่จะมาในลักษณะร่วมพิธีกรรมในฐานะข้าราชการบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ (สุธีรา ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2565) ต่อมาตำแหน่งของแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าจะนั่งบนหอในส่วนนอกชานของหอในโดยหันหน้าไปทางนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าซึ่งนั่งอยู่ทางด้านทิศเหนือ (ดังภาพที่ 5 แผนผังตำแหน่งการนั่งของนางเทียม) จ้ายกเครื่องเช่นไหว้ประเภทของคาวของหวานและขันคายมาให้เพื่อเป็นเครื่องบรรณาการเลี้ยงต้อนรับแก่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าเพื่อเริ่มประกอบพิธีกรรม โดยนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่จะยกขันคายขึ้นเพื่อกล่าวเชิญอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ให้มารับทราบและมาเป็นประธานในพิธีกรรมเลี้ยงผี บอกกล่าวให้อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่รับรู้ว่ามีบรรดาเจ้าและชาวบ้านจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อบอกกล่าวเสร็จนาง

ทิศตะวันออก

ทิศตะวันตก

ภาพที่ 5 แผนผังตำแหน่งการนั่งของนางเทียม
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม

เทียมแขกบริวารจะเข้าเคารพด้วยการสวมกอดเพื่อแสดงการเคารพต่อนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่

3. ชาวบ้านจะเปิดเพลงสร้างความครื้นเครงให้แก่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าและนางเทียมแขกบริวารได้ฟังพอใจ ชาวบ้านที่เป็นลูกศิษย์ของอัญญาพ่อเฒ่าจะนำพวงมาลัยมากราบไหว้ขอพร ส่วนเจ้าและนางประหยัดนางกำนัลรับใช้ของอัญญาพ่อเฒ่าจะคอยดูแลบริการเครื่องเซ่นไหว้ให้แก่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าองค์อื่น ๆ และนางเทียมแขกบริวาร

ภาพที่ 6 นางเทียมแขกบริวารเข้าสวมกอดนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่า
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย อาธิป เมืองนาม, 2565

4. นางเทียมจะแสดงอากัปกิริยา เช่น ร่ายรำ ชี่มำก้านกล้วย กินเครื่องเซ่น ต้มเหล้า สูบบุหรี่ การแทงหอกไปรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ชั้นในของพื้นที่ทำพิธีกรรม การแกว่งดาบไปรอบ ๆ ตัวและศีรษะแล้ววาดไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในของพิธีกรรม ในระหว่างนั้นชาวบ้านจะทยอยมาเคารพบูชาและขอพรจากนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า เมื่อใกล้ถึงเวลา 18:00 น. กลองยาวจะบรรเลงเป็นสัญญาณส่งนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าและนางเทียมบริวารกลับบ้าน เมื่อดนตรีจบลงถือเป็นอันว่าเสร็จพิธี

เมื่อเสร็จพิธีกรรมเลี้ยงผีเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของคาวและของหวาน รวมถึงดอกไม้ที่ประดับชาวบ้านถือว่าเป็นของมงคลจึงจะนำกลับเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

3. สัญลักษณ์และความหมายในพิธีกรรมเลี้ยงผี

การศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยพบว่าในพิธีกรรมเลี้ยงผีนอกจากมีวัตถุประสงค์สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์แล้ว ยังมีพื้นที่สัญลักษณ์อีกด้วย สัญลักษณ์เหล่านี้มีความสัมพันธ์และนัยสำคัญต่อพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ และแสดงสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่าเชื่อมโยงความเชื่อ

ดั้งเดิมกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านสิงห์ปัจจุบัน
อย่างน่าสนใจหลายประการ ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีองค์ประกอบด้านวัตถุที่สำคัญ ๆ หลายอย่างล้วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ในบริบทของพิธีกรรมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน วัตถุประสงค์สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

3.1.1 วัตถุประสงค์ที่แสดงถึงสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่า

วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับอัญญาพ้อเฒ่าถือเป็นภาพแทนของอัญญาพ้อเฒ่าที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและจะต้องจัดเตรียมให้ถูกต้องตามแบบแผนที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ มีดังนี้

1. รูปปั้นอัญญาพ้อเฒ่า รูปปั้นอัญญาพ้อเฒ่ามี 2 องค์ คือ รูปปั้นแทนอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่อยู่ในอิริยาบถนั่งบนแท่นประทับสำหรับเจ้านายมือขวาถือดาบและมีหอกประดับด้านหลัง และรูปปั้นแทนอัญญาพ้อเฒ่าน้อยอยู่ในอิริยาบถนั่งบนแท่นประทับสำหรับเจ้านาย ซึ่งอยู่ระดับต่ำกว่ารูปปั้นอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ รูปปั้นของอัญญาพ้อเฒ่าทั้งสององค์มีขนาดเท่าคนจริงระดับสวมเสื้อผ้าด้วยชุดนักรบโบราณ ผ้าโพกศีรษะสีแดง ระดับสายตามองลงต่ำ เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ที่มีฐานะเป็นเจ้าเมืองและเป็นหัวหน้าผี ส่วนอัญญาพ้อเฒ่าน้อยเป็นรองหัวหน้าผี มีอำนาจปกครองผู้คนในชุมชน

2. เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายของนางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าและนางเทียมบริวารมีลักษณะเป็นชุดนักรบโบราณประกอบด้วย ผ้าโพกศีรษะสีแดง สวมเสื้อตามสมัยนิยมนุ่งโจงหรือนุ่งผ้าไหมลวดลายสวยงาม ใช้ผ้าขาวม้ามัดคอคาดเอว (สุริรา ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2565) สัญลักษณ์สื่อถึงสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ ชุดเสื้อผ้าที่นางเทียมสวมใส่จึงเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของอัญญาพ้อเฒ่าซึ่งเป็นชายชาตินักรบมีความกล้าหาญอย่างวีรบุรุษ

3. ม้าก้านกล้วย ม้าก้านกล้วยในพิธีเป็นสัญลักษณ์ของม้าศึก มีกระดิ่งที่ท่าจากเปลือกหอยแขวนที่คอผูกด้วยเชือกสีแดง นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าและนางเทียมแขกบริวารจะขี่ไปรอบ ๆ พื้นที่ทำพิธีกรรม ม้าก้านกล้วยเป็นสัญลักษณ์ของนักรบผู้นำชุมชนในอดีต ความกล้าหาญ ม้าเป็นพาหนะที่ใช้ในสงคราม การขี่ม้าก้านกล้วยไป

รอบ ๆ พื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงถึงความกล้าหาญและความกล้าหาญที่สามารถดูแลลูกหลานและชาวบ้านได้ทั่วถึง

4. บายศรี เป็นเครื่องบูชาเช่นไหว้อัญญาพ้อเฒ่าสื่อถึงความหมายแทนสัญลักษณ์การเคารพและศรัทธาของลูกหลานและชาวบ้านสิงห์ที่มีต่ออัญญาพ้อเฒ่า เพื่อให้ฟังพอใจและดลบันดาลให้เกิดความสุขสงบภายในชุมชน

5. ชั้นคาย มีองค์ประกอบหลายอย่างเพื่อใช้อัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวารมารับรู้การจัดทำพิธีกรรมของลูกหลาน ชั้นคายมีจำนวนสิ่งของต่าง ๆ ได้แก่ เป็นองค์ประกอบล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ดังนี้

กรวยดอกพุด 1 กรวย ดอกพุดที่ใช้ในพิธีกรรมมีสีขาวบริสุทธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนบริสุทธิ์ กรวยเป็นภาชนะแทนจาน กรวยดอกพุดจึงเป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาแสดงความเคารพต่ออัญญาพ้อเฒ่า

พวงมาลัยดอกดาวเรือง 1 พวง สัญลักษณ์ของการบูชาให้เจริญรุ่งเรือง เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้นำมาถวาย

บุหรี 3 มวน เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงผีฝ่ายชาย นั่นก็คือ อัญญาพ้อเฒ่าทั้งสามคือ อัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ้อเฒ่าน้อย และอัญญาพ้อเฒ่าหอนอก

ผ้าแพร 2 ผืน สัญลักษณ์สื่อถึงความมั่งคั่งและชนชั้นสูง ซึ่งหมายถึงสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่า

หมากและแก่นคูณ สัญลักษณ์สื่อแทนเครื่องบรรณาการต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่า

3.1.2 วัตถุประสงค์ที่แสดงการปกป้องคุ้มครอง
วัตถุประสงค์ดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดปัดเป่าเคราะห์ภัยให้แก่ลูกหลานและชุมชนบ้านสิงห์ องค์ประกอบในพิธีกรรมจะมีอาวุธที่ประดับในสถานที่ทำพิธีเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องคุ้มครองให้แก่ลูกหลานและชุมชนบ้านสิงห์ มีดังนี้

1. ดาบ นางเทียมจะกวัดแกว่งดาบไปรอบ ๆ ตัวและศีรษะของตนเอง และจะวาดดาบไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในของพื้นที่ทำพิธีกรรม ดาบเป็นสัญลักษณ์ของอาวุธศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกป้องและทำลายการแกว่งดาบไปรอบ ๆ ตัวและพื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของ

การขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและสิ่งอัปมงคลทั้งหลายทิ้งปวง ให้พ้นไปจากตัวลูกหลานและชุมชน

2. **หอก** ในพิธีกรรมนางเทียมจะใช้ หอกพุ่งแทงไปรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ชั้นในของพื้นที่ทำ พิธีกรรม หอกเป็นสัญลักษณ์ของอาวุธประจำตัวที่มีอำนาจ ปกป้องและขับไล่สิ่งไม่ดี ดังนั้นการพุ่งแทงหอกไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของการขับไล่สิ่งชั่วร้าย โรคภัย ใช้เจ็บ และสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้พ้นไปจากตัวลูกหลาน และชาวบ้านในชุมชน

3.1.3 วัตถุประสงค์ลักษณะที่แสดงความอุดม สมบูรณ์

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ มุ่งหวังให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองและ ความมั่งคั่งในชุมชน สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นวัตถุประสงค์ ลักษณะที่แสดงถึงคุณธรรมที่มีอยู่ในบริบทของชุมชน และสัญลักษณ์ ประเภทเครื่อง เช่น มีดังนี้

1. **มะพร้าว** เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์
2. **กล้วย** เป็นผลไม้ที่มีลูกจำนวนมาก เป็นสัญลักษณ์ของการมีบริวารมากมาย
3. **ส้ม** เป็นสัญลักษณ์ของการมี โชคลาภและโชคดี
4. **สาลี** เป็นผลไม้ที่มีสีเหลืองทอง เป็นสัญลักษณ์ของการดำรงไว้ซึ่งความดีงาม โชคลาภและ เงินทอง
5. **สับปะรด** เป็นผลไม้ที่มีตา รอบหัว สื่อความหมายของการเป็นผู้มีหูตากว้างไกล รอบรู้สิ่ง ต่าง ๆ มีความรอบคอบ เฉลียวฉลาด อัญญาพ่อบุญสามารถดูแล สารทุกข์สุขดิบของชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง
6. **เหล้าขาว** เป็นสัญลักษณ์สื่อถึง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำภายในชุมชน ในอดีต ชาวบ้านจะใช้ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักนำมาหมัก เป็นเหล้าขาว ข้าวจะอุดมสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อแหล่งน้ำตาม ธรรมชาติที่ต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลมีเพียงพอต่อการ เพาะปลูก ข้าวจึงจะอุดมสมบูรณ์ ทำให้พิธีกรรมแต่ละปีมี จำนวนเหล้าขาวที่ไม่แน่นอน จึงเป็นสื่อความหมายอีกนัย หนึ่งคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในแต่ละปี
7. **เนื้อควายและไก่อ่าง** เนื้อควาย และไก่อ่างที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม ล้วนเป็นสัตว์ใน

ท้องถิ่นบ้านสิงห์ ซึ่งสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของ ท้องถิ่น เนื้อควายสื่อแทนความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ใหญ่ และไก่อ่างสื่อความหมายถึงความอุดม-สมบูรณ์ของสัตว์เล็ก (สมเดช ชูรัตน์, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2565)

การประกอบพิธีดังกล่าวจึงสื่ออีกนัยที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตการดำรงอยู่ มุ่งหวังให้อำนาจของอัญญาพ่อบุญมา ตลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและพืชผลทาง การเกษตรอุดมสมบูรณ์

3.2 พฤติกรรมสัญลักษณ์

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีการกำหนด พื้นที่ส่วนในและพื้นที่ส่วนนอกไว้เพื่อนางเทียมอัญญาพ่อบุญ นางเทียมแขกบริวาร จำ และชาวบ้านที่มาช่วยพิธีกรรม ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในบริบทของความศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะดังกล่าวจะเห็นว่าพื้นที่และบริบทของพิธีกรรม มีแนวปฏิบัติและข้อจำกัดในการแสดงออกของจำ ในการ ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีทั้งนางเทียมและจำต่างก็มีบทบาท หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติไปตามขั้นตอนของพิธีกรรม ในการปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในพิธีกรรม ย่อมมีความหมาย ไปตามบริบทและความเชื่อของกลุ่มคน ผู้วิจัยสามารถแบ่ง ลักษณะพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

3.2.1 พฤติกรรมการแสดงความจงรักภักดี

ในบริบทของพิธีกรรมจะแบ่งพื้นที่ ในการประกอบพิธีกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ส่วนใน และส่วนนอก พื้นที่ส่วนในเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ของท้อง พระโรงหรือชาวบ้านเรียกกันว่า “หอโอง” ซึ่งเป็นที่ประทับของ ชนชั้นระดับเจ้าเมืองและเจ้านาย ในบริบทของพิธีกรรมเลี้ยง ผีนางเทียมอัญญาพ่อบุญและนางเทียมแขกบริวาร คือ ภาพตัวแทนของผีเจ้านาย ดังนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรม หรือเหล่า บริวารที่อยู่ในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์จึงต้องปรับเปลี่ยน พฤติกรรมจากภาวะมีโครงสร้างหรือวิถีชีวิตปกติเป็นภาวะ ที่ไร้โครงสร้างเพื่อแสดงความเคารพ และนอบน้อมต่อ อัญญาพ่อบุญ เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อนางเทียม ซึ่งเป็นตัวแทนผีเจ้านายในบริบทพิธีกรรม พฤติกรรม ดังกล่าวปรากฏในหลายขั้นตอน ดังนี้

การถวายขันคายและเครื่องเซ่นไหว้ เป็นขั้นตอนของการแสดงความเคารพต่ออัญญาพ่อบุญใน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อหน้ารูปปั้นอัญญาพ่อบุญ จำและบรรดา ลูกหลานส้ารวมอากัปกิริยาค่อย ๆ หมอบคลานเข้าถวาย

เครื่องขันค้ายพร้อมเครื่องเช่นไหว้ พฤติกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงความรักและห่วงใยและยำเกรงในอำนาจของอัญญาพ่อบุญมาแสดงความรักและความจงรักภักดีต่อนางเทียมซึ่งในพิธีกรรมคือตัวแทนของอัญญาพ่อบุญมาและแขกบริวารทุกองค์

การถวายพวงมาลัยดอกดาวเรืองเป็นขั้นตอนของการต้อนรับอัญญาพ่อบุญมา ขณะที่เจ้าบรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์ถวายพวงมาลัยดอกดาวเรือง บรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์จะต้องหมอบคลานเข้าไปกราบเท้าแล้วสวมพวงมาลัยดอกดาวเรืองและเข้าสวมกอดนางเทียมอัญญาพ่อบุญมาแสดงความยินดีต้อนรับและชาวบ้านบางคนขอฝากตัวเป็นศิษย์ นางเทียมอัญญาพ่อบุญมาก็จะแสดงความยินดีต้อนรับด้วยการสวมกอดบรรดาชาวบ้านที่มาฝากตัวเป็นศิษย์และเปลี่ยนสถานะเป็นลูกศิษย์ของอัญญาพ่อบุญมาโดยสมบูรณ์และจะต้องมาร่วมพิธีกรรมต่อไปตามข้อปฏิบัติของกลุ่มทุก ๆ ปี พฤติกรรมการหมอบคลานของบรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์ที่มีอากัปกริยานอบน้อมต่ออัญญาพ่อบุญมาจึงเป็นภาพแทนบริวารที่เข้าเฝ้าเจ้านายด้วยความจงรักภักดีในบริบทของเจ้าเมืองในสมัยล้านช้าง

3.2.2 พฤติกรรมการปกป้องคุ้มครองและการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย

ในช่วงประกอบพิธีกรรมนางเทียมอัญญาพ่อบุญมาจะถือดาบและหอกกวัดแกว่งไปวนรอบ ๆ ศีรษะ จากนั้นจึงเดินวนรอบพื้นที่ชั้นในประจำพิธีกวัดแกว่งดาบไปมา ส่วนหอกใช้พุ่งแทงไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในประจำพิธีซึ่งเชื่อว่าเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายอันเป็นต้นเหตุของสิ่งไม่ดีให้พ้นไปจากลูกหลานและชุมชน พฤติกรรมดังกล่าวแสดงถึงการปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานและชุมชนมีความปลอดภัย เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดความผาสุกขึ้นในชุมชน จึงเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวสามารถปกป้องคุ้มครองและขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปได้

พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธรมีองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งวัตถุสิ่งของและขั้นตอนในการปฏิบัติที่ซับซ้อน ทุกอย่างล้วนมีความสำคัญและมีความหมายสัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชน จึงทำให้พิธีกรรมดังกล่าวดำรงอยู่และมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านสิงห์สืบมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่านางเทียมเป็นสื่อกลางสำคัญที่สามารถสื่อสารกับวิญญาณของอัญญาพ่อบุญมาได้ โดยมุ่งหวัง

ว่าอัญญาพ่อบุญมาจะช่วยปกป้องคุ้มครองจากสิ่งอัปมงคลและทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นภายในชุมชน

3.3 พื้นที่สัญลักษณ์

การจัดพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์มีความสำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อบุญมา ในด้านพื้นที่สัญลักษณ์ภานุพงศ์ อุดมศิลป์ (2554 : 194 – 195) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง” ดังนี้

ในบริบทของพิธีกรรมจำผู้ที่ทำหน้าที่จัดเตรียมพื้นที่ประจำพิธีกรรมและบรรดาเครือญาติที่เป็นฝ่ายชายได้มีการกันเขตแดนพื้นที่ด้วยไม้ไผ่และเชือก โดยแบ่งพื้นที่การจัดพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ “ส่วนใน” และพื้นที่ “ส่วนนอก” ในการแบ่งอาณาเขตพื้นที่ส่วนในและส่วนนอกจะมีการกันด้วยไม้ไผ่และเชือกอย่างชัดเจนลักษณะดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของเส้นแบ่งแดนระหว่างชนชั้นเจ้านายกับบ่าวไพร่ ด้านหน้าประตูชั้นในกันด้วยแผงอาวุธโบราณแล้วประดับด้วยเฉลวอีกชั้นหนึ่ง อาวุธโบราณเป็นอาวุธศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งกันไว้เพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณผีร้ายและคนนอกเข้ามาสู่พื้นที่พิธีชั้นใน ซึ่งพื้นที่ส่วนในเป็นพื้นที่เฉพาะของนางเทียมทั้ง 3 คนที่จะต้องทำพิธีกรรมเชิญวิญญาณเจ้าพ่อฟ้าเมืองและเจ้าแม่สองนางมาลงประทับร่างของนางเทียม และยังมีคนตรีลูกหลานสายตระกูลเจ้าเมืองมุกดาหารเดิมและเจ้าโคตรการจัดพื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ภาพแทนของเจ้านายชนชั้นเจ้าเมืองในอดีตที่ประทับอยู่ภายในหอโสมหรือคุ้มเจ้าเมืองอันเป็นอาณาบริเวณของเจ้าเมืองที่เป็นเขตหวงห้ามไม่ให้บ่าวไพร่ล่วงล้ำเข้าไปโดยพลการ พื้นที่ส่วนนอกเป็นที่นั่งของบรรดาบริวารและลูกศิษย์หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งใจมาร่วมงานบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง พร้อมทั้งถวายเหล่าเครื่องหอม ดอกไม้หอม ตามจิตศรัทธาของตน จึงเป็นสัญลักษณ์ภาพแทนของข้าราชการที่นั้งอยู่พื้นที่ ท้องพระโรงส่วนนอกเพื่อเข้าเฝ้าเจ้านายหรือเจ้าเมืองและบรรดาบ่าวไพร่ที่จะนำเครื่องบรรณาการมาถวายต่างก็เฝ้ารออยู่ในเขตพื้นที่เฉพาะของตนเท่านั้น อันเป็นการแสดงความจงรักภักดีของตนที่มีต่อเจ้านายหรือเจ้าเมืองในอดีต

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ใช้พื้นที่บริเวณหอในของอัญญาพ่อบุญมาใหญ่ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้านเป็นสถานที่จัดทำพิธี เนื่องจากบริเวณหอใน

เคยเป็นที่อยู่ของเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา เรียกว่า หอโอง ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน การศึกษาพื้นที่สัญลักษณ์ในบทความนี้จะศึกษาพื้นที่สัญลักษณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมี 2 ส่วน คือ พื้นที่บนหอโองและพื้นที่ลานโล่งนอกหอโอง

การจัดพื้นที่บนหอโองจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพและตำแหน่งของอัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวารแต่ละองค์ การจัดวางสิ่งของต่าง ๆ ล้วนสะท้อนวิถีคิดของคนในชุมชนที่ถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นธรรมเนียมที่ต้องเคร่งครัด ส่วนพื้นที่ลานโล่งนอกหอโองจะเป็นส่วนของผู้มาร่วมพิธีกรรมและผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พื้นที่บนหอโอง เป็นพื้นที่ส่วนในแสดงภาพแทนหอโองสำหรับเป็นที่ประทับของเจ้านาย หอโองเป็นสถานที่ประทับหรือที่อาศัยของเจ้านาย ชุมชนบ้านสิงห์เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีกลุ่มลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตาเจ้าครองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) ได้อพยพหนีจากการรุกรานของพระเจ้าสิริบุญสารผู้ปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ สมัยล้านช้าง มาตั้งบ้านเมืองที่หมู่บ้านสิงห์ กลุ่มคนดังกล่าวมีเชื้อสายเจ้านายผู้อ่านาจนหน้าที่ปกครองชุมชน แม้ว่าบ้านสิงห์ไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเมือง แต่ในทางประวัติศาสตร์ถือว่าเป็นสถานที่ที่เคยมีชนชั้นระดับเจ้านายอาศัยอยู่ ดังข้อความกล่าวไว้ว่า

ในหมู่บ้านสิงห์โคกนี้แต่เดิมมีคุ้มเวียงอยู่กลางหมู่บ้านใกล้หอตักบาตร ซึ่งหมายถึงเรือนเจ้านายคุ้มเวียงนั้นแต่เดิมมีเสาไม้แก่นกลึงเป็นหัวเม็ดปักล้อมรอบมีประตูเข้าไปได้ ภายในมีบ้านเรือนปลูกอยู่ประมาณ 3 – 5 หลัง ซึ่งผู้อยู่ในบริเวณคุ้มเวียงนี้ล้วนเป็นเชื้อสายของเจ้านายเก่าทั้งหมด (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542 : 4602)

ปัจจุบันบริเวณคุ้มเวียงที่เคยเป็นเรือนเจ้านายได้เป็นของหอโองที่ให้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี พื้นที่บนหอโองจึงเป็นภาพแทนของหอโองสำหรับเป็นที่ประทับของเจ้านาย ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมจะต้องนอบน้อมเคารพกราบไหว้นางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่า นิ่งด้วยกิริยาที่สำรวม และไม่มีผู้ใดแสดงพฤติกรรมเชิงลบหลู่ การประกอบพิธีกรรมบนหอโองทุกขั้นตอนตั้งแต่การตั้งขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้จะแสดง

ลำดับและสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวารไว้ชัดเจน ดังนี้

ขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 1 เป็นของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ เป็นหัวหน้าผีที่เป็นใหญ่ที่สุด

ขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 2 เป็นของอัญญาพ้อเฒ่าน้อย เป็นรองหัวหน้าผี

ขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 3 เป็นของอัญญาพ้อเฒ่าหอนอก ซึ่งเป็นทหารเอกของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่รักษาหน้าด่าน จะยกไปที่หอนอก

ส่วนขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดธรรมดา เป็นของแขกบริวารของอัญญาพ้อเฒ่าก็จะเรียงลำดับรองลงมา คือ เจ้าพ่อพละจุม เจ้าศรีประทุม สองนางพี่น้อง เจ้าพระนคร ท้าวศรีเสียงใหม่ ท้าวไอนัวเนีย อ้ายซีเสื่อแทนม้า เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ปู่หลักเมืองเทพโสธร อ้ายสี อ้ายลี เจ้าพ่อลือคำหาญ เจ้าผ้าหลาย เจ้าพระยาปากเข็ด อุบฮาดเงาะ อ้ายคำแดง (ประหยัด สุวรรณเพชร, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2565)

2. พื้นที่ลานโล่งนอกหอโอง เป็นพื้นที่ส่วนนอกสำหรับบรรดาลูกศิษย์และชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรมเพื่อรอการเข้าเฝ้าเคารพกราบไหว้นางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าที่บนหอโอง เนื่องจากหอโองเป็นหอยกจากพื้นสูงประมาณครึ่งเมตร ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมจึงยืนรอบ ๆ พื้นที่ลานโล่งนอกหอโองเพื่อร่วมพิธี เป็นภาพแทนท้องพระโรงสำหรับข้าราชการหรือบริวารที่เข้าเฝ้าเจ้านายในอดีต

การจัดตำแหน่งบุคคลและจัดวางสิ่งของในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์พบว่า การจัดพื้นที่สัมพันธ์กับคติเรื่องทิศของผู้ตายหรือเป็นทิศที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ดังนั้นหออัญญาพ้อเฒ่าหรือหอโองจะตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตกของบ้าน การตั้งขันค้ายและเครื่องเซ่นไหว้จึงต้องเรียงกันไปทิศตะวันตกเมื่อนางเทียมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีกวัดแกว่งดาบและแทงหอกขับไล่สิ่งอัปมงคลทั้งปวงให้แก่บรรดาลูกศิษย์และชาวบ้านจะต้องเริ่มกระทำจากทิศตะวันตกเสมอ

ตำแหน่งที่ประทับของนางเทียมทั้ง 5 คน เทียมมยุรเป็นนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ซึ่งเป็นหัวหน้าผีนั่งอยู่ตำแหน่งที่ 1 ใกล้รูปปั้นของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ เทียมตึกและเทียมปือเป็นนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าซึ่งเป็นรองหัวหน้าผี นั่งอยู่ตำแหน่งที่ 2 และ 3 ตามลำดับ ตำแหน่งการนั่งอยู่ทางทิศเหนือของพื้นที่ส่วนในหอโองโดยจะหันหน้าไป

หาแขกบริวารที่นั่งอยู่ทางทิศใต้ ส่วนเทียมปุงเป็นนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าอีกองค์และเทียมเปลี่ยนเป็นนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าหอนอกมาร่วมพิธีในลักษณะของข้าราชการบริวารของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ ลำดับตำแหน่งทิศทางการนั่งเป็นภาพแทนสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ซึ่งเป็นประธานในพิธีและเป็นหัวหน้าผีทั้งปวง จำและนางประหยัดซึ่งเป็นนางกำนัลรับใช้จะได้รับสิทธิ์เข้ามานั่งร่วมกันในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยจะคอยดูแลรับใช้นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าเสมือนการรับใช้เจ้านายหรือเจ้าเมืองในหอโงงแบบโบราณ พื้นที่ส่วนในหอโงงถือเป็นภาพแทนพื้นที่หอโงงในสมัยล้านช้าง ส่วนแขกบริวารของอัญญาพ้อเฒ่าก็นั่งอยู่ในพื้นที่ส่วนนอกชานหอโงงในทางทิศใต้ในฐานะข้าราชการ จะนั่งหันหน้าไปหานางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าที่นั่งอยู่ทางทิศเหนือ ความสัมพันธ์ระหว่างนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าและบริวารเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะการสร้างเสริมอำนาจและการรักษาสถานภาพทางสังคม จึงทำให้นางเทียมได้รับการยอมรับในชุมชนเปรียบเสมือนตัวแทนของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป

นอกจากนี้บรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์หรือผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องจะอยู่พื้นที่ลานโล่งนอก หอโงง สัญลักษณ์ภาพแทนของท้องพระโรงที่อยู่หน้าที่ประทับของเจ้าเมือง จะเห็นว่าการจัดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในชุมชนบ้านสิงห์ที่เคร่งครัด เรื่องตำแหน่งและสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าเป็นสิ่งสำคัญ และยังสะท้อนถึงวิญญาณบรรพบุรุษ ตลอดจนลำดับชั้นของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญของชุมชน ซึ่งทุกคนที่อยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างมีความเคารพซึ่งกันและกันตามระบอบอาวุโสอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร พบว่าสัญลักษณ์ส่วนใหญ่สัมพันธ์สถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าและความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับฮีตสิบสองซึ่งมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุสัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบด้านวัตถุที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องการนับถือผีในพิธีกรรม เช่น รูปปั้นอัญญาพ้อเฒ่า เครื่องแต่งกายม้าก้านกล้วย บายศรีและขันค้ายแสดงสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่า วัตถุจำพวกอาวุธ เช่น ดาบและหอก แสดงถึงการปกป้องคุ้มครอง เครื่องเช่นไหว้ในพิธีกรรมทั้งของคาวและ

ของหวานแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ด้านพฤติกรรมสัญลักษณ์ เป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกในพิธีกรรม เช่น พฤติกรรมแสดงความจงรักภักดีปรากฏในลักษณะการจัดลำดับตำแหน่งการนั่งนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าแต่ละองค์ พฤติกรรมของนางเทียมแขกบริวารที่มีต่อนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่า และพฤติกรรมการหมอบคลานอย่างนอบน้อมของชาวบ้านและลูกศิษย์ และพฤติกรรมการปกป้องคุ้มครองและการจัดปดเป่าสิ่งชั่วร้ายเป็นพฤติกรรมนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าที่ใช้ดาบเดินวนรอบพื้นที่ชั้นในปะรำพิธีแล้ว กวาดแกว่งไปมารอบ ๆ ศิระษะ และใช้หอกพุ่งแทงไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในปะรำพิธี และด้านพื้นที่สัญลักษณ์เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมมี 2 ส่วนคือ พื้นที่บนหอโงงเป็นพื้นที่ส่วนในแสดงภาพแทน หอโงง สำหรับเป็นที่ประทับของเจ้านายสมัยล้านช้าง และพื้นที่ลานโล่งนอกหอโงง เป็นพื้นที่ส่วนนอกแสดงภาพแทนท้องพระโรงสำหรับข้าราชการที่เข้าเฝ้าเจ้านายในสมัยล้านช้างเช่นเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัย

พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณ ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรมส่วนมากเป็นลูกศิษย์ที่เคารพศรัทธาต่ออัญญาพ้อเฒ่า การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผีบรรพบุรุษของชุมชนเปรียบเสมือนผู้พิทักษ์บ้านที่คอยดูแลลูกหลานให้มีความสุขและปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ชาวบ้านสิงห์จึงทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อแสดงความเคารพและศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีองค์ประกอบด้านวัตถุสิ่งของที่นำมาใช้ในการทำพิธีกรรมหลากหลายทั้งเครื่องแต่งกาย เครื่องเช่นไหว้ และอาวุธซึ่งมีความหมายเชิงอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ ในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการแสดงออกด้านพฤติกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานภาพของผีบรรพบุรุษและอำนาจความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของผีบรรพบุรุษ จึงทำให้บรรยากาศในการประกอบพิธีกรรมมีนัยเชิงพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ

ด้านความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ้อเฒ่าที่มีฐานะเป็นผีมหีเสกข์หลักบ้านหรือระดับผีเจ้าเมืองและความเชื่อดั้งเดิมตามฮีตสิบสอง เพราะสัญลักษณ์ทั้งวัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์ และพื้นที่

สัญลักษณ์ ส่วนใหญ่แสดงสถานภาพเจ้าอัญญาพ้อเต๋มาที่เป็นเจ้าเมืองมีเชื้อสายเจ้านายและเป็นบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์ นอกจากนี้ยังพบว่าสัญลักษณ์บางอย่างมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นตามความเชื่อที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะเครื่องเช่นไห้วประเภทของหวานที่แสดงสัญลักษณ์ด้านความอุดมสมบูรณ์ เช่น สาลี่ ซึ่งไม่ใช่ผลไม้ในท้องถิ่นเป็นลักษณะผลไม้้นอกพื้นที่และได้นำมาเป็นเครื่องเช่นไห้วประเภทของหวาน เนื่องจากสื่อความหมายดีตามความเชื่อในสังคมปัจจุบันและสามารถหาซื้อในพื้นที่ได้จึงได้มีการเพิ่มเครื่องเช่นไห้วเหล่านี้ให้สอดคล้องกับความเชื่อในสังคมปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีการรับความเชื่อในสังคมปัจจุบันมาปรับให้เข้ากับความเชื่อดั้งเดิมเพื่อให้พิธีกรรมเลี้ยงผีสามารถดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ โดยยังได้รับการชำระรักษาพิธีกรรมดั้งเดิมไว้จากคนในสังคมอีกด้วย ดังกรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (1967: 19 อ้างใน สุรัชย์ ชินบุตร, 2553 : 192) ได้กล่าวว่า ความสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่เรื่องของสัญลักษณ์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมซึ่งคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะพิเศษของพฤติกรรมคนในสังคมนั้น และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของโครงสร้างทางบริบทพิธีกรรม

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ในปัจจุบันยังคงเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างมาก ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ได้ ปัจจัยที่หนึ่ง ชุมชนบ้านสิงห์ มีการนับถือฮีดคองที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ซึ่งปรากฏในฮีดลิสสองมีการกำหนดให้เลี้ยงผีบรรพบุรุษในเดือนเจ็ด เพื่อบอกกล่าวผีก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูกและเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านฤดูกาลจึงมีการชำระล้างบ้านเมืองให้สะอาดขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมดไป ชาวบ้านสิงห์จึงยึดมั่นและศรัทธาในความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งสามารถลดบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่ชุมชนได้ จึงได้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษขึ้นทุก ๆ ปีและยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านสิงห์ในการสืบทอดและรักษาจารีตประเพณีแบบดั้งเดิมไว้ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผียังคงดำรงอยู่ได้จวบจนปัจจุบัน สอดคล้องกับการงานวิจัยของสุรัชย์ ชินบุตร (2553 : 262 - 263) เรื่อง การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่กล่าวถึงผีแถนซึ่งเป็นผีระดับ

เจ้าเมืองของกลุ่มผู้ไทไว้ว่า แถนของกลุ่มผู้ไทสามารถบันดาลความสุขและความทุกข์ให้กับพวกเขาได้ ถ้าทำให้แถนไม่พอใจ เมื่อพวกเขาได้รับความทุกข์พวกเขาจะอ่อนวอนขอให้แถนช่วยโดยเฉพาะรักษาโรค แถนจึงเป็นผีหรือเทพที่ชาวผู้ไทให้ความเคารพนับถือกลุ่มผู้ไทยังคงรักษาความเชื่อดั้งเดิมของตนไว้ในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ปัจจัยที่สอง หน่วยงานภาครัฐ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ที่เล็งเห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านสิงห์ได้เป็นอย่างดี สามารถใช้อธิบายที่มาและสาเหตุของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ได้ รวมถึงมีความเกี่ยวข้องกับการก่อตั้งของชุมชนบ้านสิงห์จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้จัดพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีเพื่อทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้ยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณวดี ศรีขาว (2554: 148) เรื่อง การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวภูย ที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำแกว จังหวัดศรีสะเกษ ได้กล่าวว่า เมื่อหน่วยงานภาครัฐจากทางจังหวัด อำเภอก และในชุมชนเข้ามาส่งเสริมวัฒนธรรมชาวภูยบ้านละเอาะ ช่วยกระตุ้นเตือนให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ เกิดความรักและความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองมากขึ้น และพยายามรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ตนมีให้คงอยู่ และปัจจัยที่สาม นางเทียม เป็นผู้ที่รักษารูปแบบการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้ยังคงอยู่ โดยได้รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในสายตระกูลผู้หญิงจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และยังเป็นผู้นำทางความเชื่อของชุมชนให้ถือปฏิบัติตาม ดังที่ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2554 : 293 - 294) ได้กล่าวว่า การคัดเลือกนางเทียมจะเลือกบุคคลที่อยู่สายตระกูลเดียวกันทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมาแต่โบราณยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นจุดแข็งสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงดำรงอยู่มาจวบจนปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีหยั่งรากลึกอยู่ในระบบความคิดของชาวบ้านและเป็นสิ่งที่ทางจิตใจในยามที่ชีวิตต้องการความหวังจึงต้องพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นกรอบจารีตประเพณีโดยใช้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในการทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่ช่วยทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีกันและเกิดความเข้มแข็งขึ้น การดำเนินกิจกรรม

สำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ บุญบั้งไฟ บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ และอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมก็จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษในภาคอีสานในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแหล่งข้อมูลทางคติชนที่น่าสนใจ ผู้ที่สนใจศึกษาอาจจะเลือกวิธีวิทยาให้เหมาะสมกับข้อมูลเพื่อค้นพบ

เอกสารอ้างอิง

- บำเพ็ญ ณ อุบล. (2542). สิงห์โคก, บ้าน. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 13**. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเมนท์ จำกัด.
- ประหยัด สุวรรณเพชร, ชาวบ้าน. สัมภาษณ์เมื่อ 13 เมษายน 2565.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). “อาญาสี่ : ระบบการปกครอง”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 15**. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเมนท์ จำกัด.
- พรรณวดี ศรีขาว. (2554). **การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูยที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำแก่ง จังหวัดศรีสะเกษ**. ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิเชฐ สายพันธ์. (2539). “**นาคาคติ**” **อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา และมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2554). **ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง**. ปรินญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีรา ไชยปัญญา, นางเทียม. สัมภาษณ์เมื่อ 13 เมษายน 2565.
- สมเดช ชูรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสิงห์. สัมภาษณ์เมื่อ 13 เมษายน 2565.
- สุรัชย์ ชินบุตร. (2553). **การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษา ตำบลโนนยาง อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. ปรินญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ. (2541). **สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครราชสีมา:มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- อภิญา เพื่อองฟูสกุล. (2551). **มานุษยวิทยา แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี**. เชียงใหม่:พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.
- Turner, Victor W. (1967). **The Forest of Symbols : Aspects of Ndembu Ritual**. United States of America: Cornell University Press.

ประเด็นสำคัญใหม่ ๆ หวังว่าบทความวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยข้อมูลทางคติชนต่อไป

2. ควรศึกษาในมุมมองโลกทัศน์ของชาวบ้านที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงผีมีพลวัตอย่างไรนอกจากเป็นแหล่งข้อมูลทางคติชน

3. นอกจากการศึกษาปรากฏการณ์ของพิธีกรรมเลี้ยงผีแล้ว ควรมีศึกษาเพิ่มเติมว่าหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมพิธีกรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ